

जनावरांमधील उष्माघाताची लक्षणे, प्रथमोपचार तसेच घ्यावयाची काळजी

प्रा. प्रणिता सहाणे
(मो.नं. ८६००३०१३२९)

डॉ. मीनल पन्हाड

कृषी व्यवसाय व्यवस्थापन महाविद्यालय,
गुंजाळवाडी पठार, संगमनेर, जि. अहमदनगर

उष्माघाताला प्रतिबंध करण्यासाठी जनावरे उन्हात बांधू नयेत. बांधण्याच्या जागी आर्द्रतेचे प्रमाण जास्त असू नये. जागा हवेशीर असावी. जनावरांना गोठ्यामध्ये थंड जागी किंवा झाडाखाली बांधावे. गोठ्याच्या छपरावर गवत, पालापाचोळा टाकून पाणी शिंपडल्याने गोठा थंड राहतो. त्याचप्रमाणे गोठ्याच्या कडेला पोते ओले करून बांधावे; त्यामुळे गोठ्यात थंड हवा राहते.

जनावरांच्या उत्तम वाढीसाठी व आरोग्यासाठी सगळ्या वातावरणामध्ये त्यांची काळजी घ्यावी लागते. त्यामुळे उन्हाळ्यातही त्यांची काळजी व व्यवस्थापन करणे गरजेचे आहे. उन्हाळ्यात जनावरांना खूप आजारांचा सामना करावा लागतो त्यातील मुख्य आजार म्हणजेच उष्माघात.

उन्हाळ्यात ज्या भागात तापमान ४५ ते ४६ अंश से. वर जाते, उष्णतेची लाट तयार होते त्या भागात हा आजार उद्भवतो. जनावरांच्या गोठ्यात प्रमाणापेक्षा जास्त आर्द्रता आणि वायुविजनाची योग्य सोय नसल्यास तसेच जनावरांची संख्या (गर्दी) जास्त असल्यास, बैलांना भर उन्हात खूप अंतर ओढायला लावल्यास, जनावरांची वाहतूक करताना वाहनात जास्त जनावरे भरून त्यांना वेळोवेळी पाणी न पाजल्यास, उन्हाच्या झळा या लागल्यास किंवा जनावरे

उन्हात बांधल्यास उष्माघात होण्याची दाट शक्यता असते. यासाठी जनावरांना सावलीच्या ठिकाणी ठेवावे.

लक्षणे

- * या आजारामुळे खूप अशक्तपणा येतो, तहान-भूक मंद होते.
- * नाडीचे जलद आणि कमी स्पंदन, जलद पण उथळ श्वसनक्रिया.
- * जनावरांचे डोळे लालसर होऊन डोळ्यांतून पाणी गळते, डोळे खोल जातात.
- * तोंडास कोरड पडते, जनावर तोंडाचा 'आ' वासते, तोंड उघडे ठेवते, धाप लागते.
- * गुदद्वाराचे तापमान वाढते व अतिसार होतो.
- * नेहमीपेक्षा वेगळा किंवा असामान्य लाळस्राव, चक्कर येते, त्वचा खरखरीत होते.
- * जनावरांचे लघवीचे प्रमाण कमी होते.
- * शरीराचे तापमान ११० अंश फॅ. पर्यंत वाढते.

प्रथमोपचार

- * जनावरांना नियमित वेळाने (उन्हाळ्यात तीन ते चार वेळेस) स्वच्छ व थंड पाणी प्यायला द्यावे.
- * पाणी उपलब्ध असल्यास थंड पाण्याने स्वच्छ धुवून काढावे किंवा जनावराच्या अंगावर बर्फाचे थंड पाणी शिंपडावे.
- * जनावर उन्हात असल्यास ताबडतोब झाडाच्या सावलीत थंड ठिकाणी बांधावे.
- * शरीराचे तापमान हळूहळू उतरेल याची काळजी घ्यावी. गोठ्यामध्ये गायीच्या अंगावर फॉगिंगच्या सहाय्याने थंड पाणी सावकाश शिंपडावे.
- उष्माघात होऊ नये यासाठी घ्यावयाची काळजी**
- * संपूर्ण दिवस-रात्र थंड व स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याची सोय असणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. उन्हाळ्यामध्ये जनावरांना तीन-चार वेळा थंड व स्वच्छ पाणी पाजावे.
- * उष्माघाताला प्रतिबंध करण्यासाठी जनावरे उन्हात बांधू नयेत. बांधण्याच्या जागी आर्द्रतेचे प्रमाण जास्त असू नये. जागा हवेशीर असावी. जनावरांना गोठ्यामध्ये थंड जागी किंवा झाडाखाली बांधावे. गोठ्याच्या छपरावर गवत, पालापाचोळा टाकून पाणी शिंपडल्याने गोठा थंड राहतो. त्याचप्रमाणे गोठ्याच्या कडेला पोते ओले करून बांधावे; त्यामुळे गोठ्यात थंड हवा राहते.
- * गोठ्यात जनावरांची गर्दी असू नये, म्हणजेच कमी जागेत जास्त जनावरे ठेवू नये.
- * आहारामध्ये वाढीव क्षार मिश्रणाचा वापर करावा. त्याचबरोबर जनावरांना गुळाचे पाणी पाजावे.
- * जनावरांना चरण्यासाठी उन्हाळ्यात दुपारच्या वेळेस पाठवू नये. त्यांना दुपारी हिरवा मका, चवळी, कडवळ, लसूण घास यासारखी पोषक वैरण द्यावी; जेणेकरून दूध उत्पादनात सातत्य टिकून राहील व प्रजनन क्षमताही सुधारेल. खाद्यातून 'अ' जीवनसत्त्वाचा पुरवठा करण्यासाठी जास्तीत जास्त हिरवा चारा द्यावा. त्याचबरोबर रात्री व पहाटेच्या वेळी वाळलेली वैरण भरपूर द्यावी.
- * गोठ्यामध्ये व जनावरांवर अधूनमधून थंड पाणी फवारावे.
- * उन्हाळ्यात जनावरांना लाळ्या खुरकूत व फऱ्या यासारख्या रोगांची रोगप्रतिबंधक लस योग्य वेळी टोचून घ्यावी.